

Entrevista a Elsa Plaza

La creació es pot transformar en una eina per donar forma al malestar, per visibilitzar-lo, per generar un debat i un pensament crític. Dins d'aquest marc, volíem demanar-te com entens les diverses possibilitats de polititzar el malestar, tant des d'una perspectiva més àmplia com també pel que fa a la teva experiència personal.

Bé, penso que cal fer una mica d'història actual. Un dels punts importants d'aquesta politització del malestar, aquest punt d'inflexió, ha estat el 15M —tot i que ja ve de molt abans, però que a Barcelona té una gran importància perquè aquest malestar no tan sols es polititza per determinats col·lectius molt precisos i de vegades molt limitats en l'àmbit universitari o de les arts. Jo vaig participar-hi; no em vaig quedar a dormir a la plaça perquè ja no tinc edat per fer-ho, però sí que vaig participar en un dels grups que es van formar, «La Universitat Indignada», i també en les assemblees de la plaça de Catalunya. Quan es va decidir deixar l'ocupació d'aquesta plaça i anar als barris, vaig participar en l'assemblea d'Horta–Guinardó, que estava integrada per alguns dels barris que conformen el districte. Entre aquests barris, hi havia la gent del Carmel, que formaven un grup amb més força i creativitat. Els esmento a ells perquè van fer una tasca interessantíssima que polititza el malestar des de la creativitat, recollint les experiències artístiques que provenen de la *performance* i del teatre de carrer i fent que conflueixi amb tot allò que va portar la gent a sortir a la plaça [a Barcelona], aquell 16 de maig del 2011, a dir: «No ens representen [els polítics] i no volem ser mercaderies en mans de polítics i de banquers».

Així, doncs, l'assemblea del Carmel, amb aquestes consignes, també construeixen una resposta absolutament creativa a la qual ens vam anar afegint, participant amb uns altres barris, quan es feia una manifestació. Érem el públic que va al darrere, perquè tot el que és la carcassa creativa que va cristal·litzar en la Carmela, que era una guillotina gegant amb què anàvem pel carrer a tallar «xoriços» [malnom que definia els membres del Govern central, de la Generalitat, els banquers i tots els grans corruptes del moment (2011)]. Es van construir amb cartó pedra uns xoriços grossos i cada rodanxa tenia la cara d'un dels artífexs del malestar que ens havia portat a plaça de Catalunya; hi eren Rajoy, Jordi Pujol, Mas... tots els ministres del Govern i també de la Generalitat, com ara el conseller d'Interior Felip Puig o el conseller de Sanitat. Cada rodanxa representava un d'aquests personatges que ens havien portat a aquesta situació.

La Carmela era una baluerna gegantina que tenia la mida i la forma d'una guillotina, estava molt ben feta i van trigar molt de temps a fer-la; i cada cop que es posava en funcionament i queia una rodanxa de «xoriço», es llegia un text que l'acompanyava. Era una *performance* que es feia al carrer, a la plaça d'Urquinaona, i a molts espais emblemàtics de Barcelona. Aquesta és una manera de polititzar el malestar a partir de la creativitat, un espai per compartir i per expressar-lo d'una manera diferent, amb molt d'humor, que era el que unia la gent. En un projecte comunitari i, també, en el sentiment que tota aquesta ràbia continguda es pot treure a fora a través de l'art, en aquest cas de la *performance* que es vivia i que venia d'una tradició del teatre de carrer.

Aquesta és una de les maneres, en aquests darrers temps, en què ha pogut tenir lloc la politització del malestar i s'hi ha pogut donar un sentit artístic i creatiu. Però evidentment aquest és només un exemple de confluència entre l'art fet pels veïns i l'art creat per artistes; respecte d'això, val a dir que últimament hi ha molts altres exemples.

Una de les premisses del feminisme és que «allò que és personal és polític», que tu has treballat amb deteniment. L'ètica de la cura també reivindica la voluntat d'escoltar aquestes altres veus, d'acostar-nos a la gestió del malestar des de l'empatia i del món dels afectes. Què opines del paper del feminisme amb relació a aquesta politització del malestar?

El feminisme és bàsic, sobretot la consigna de què parteix en la segona onada del feminisme, que és que «allò que és privat és polític». Tot el que et passa, la teva vida quotidiana, tot el malestar que sorgeix de la vida quotidiana és una qüestió política. Això és fonamental en les noves maneres de fer política. Aquesta premissa és la que va inspirar, quan sorgeix aquí a Barcelona, el moviment V de vivienda, la consigna del qual era «No tindràs una casa en la puta vida», que sorgeix d'aquesta manera de veure que allò que ens està destrossant la vida és la situació precària en què ens movem. En aquell moment era el problema de l'habitatge, tot i que encara no era tan urgent com ara, ja que avui hi ha una situació de precarització no solament per la qüestió de l'habitatge sinó també per qüestions laborals. La visibilitat d'aquest sentiment, en fer-ho públic i sortir al carrer, és una de les herències fonamentals del feminisme, no tenir vergonya de parlar del que et passa en la teva vida privada. A partir d'aquí, molts moviments socials, i el 15M, també, fonamentalment, beuen d'aquests ensenyaments del feminisme.

Consideres que la praxi artística feminista ha aportat eines específiques en aquesta visibilització del malestar o de certs malestars que potser uns altres activismes no han enfocat?

El feminisme, és clar que sí, i no tan sols en l'art, sinó també en les humanitats que han emprat les eines del feminisme per fer història o ciència. En aquests casos ha visibilitzat la meitat de la població mundial que estava i està enfosquida. Gràcies a les historiadores feministes s'ha pogut veure la importància de l'aportació de les dones en la història de la humanitat, perquè fins fa ben poc semblava que la història del moviment obrer, dels sindicats, de la Guerra Civil... era només una història d'herois masculins. Encara més, hi ha coses que, per exemple, només es visibilitzen amb una mirada feminista. Quins? Te'n poso alguns exemples clars que ja hem repetit una vegada i una altra. És una cosa que a mi em rebel·la moltíssim... Quan es parla dels «vuit sacerdots morts a El Salvador», dels jesuïtes morts l'any 1989, s'insisteix en els vuit sacerdots assassinats de la Universitat Catòlica, i gairebé sempre s'oblida que també hi van morir dues dones que vivien a la universitat i que eren treballadores de la llar. Eren mare i filla, una adolescent i una dona jove, Elba Ramos i Celina Ramos. Des d'una altra mirada, la feminista, es podria veure la notícia a l'inrevés: «A El Salvador dues treballadores de la llar moren assassinades per un comandament d'extrema dreta i amb elles maten vuit sacerdots jesuïtes». Però això no es visibilitza així. Això mai no es visibilitza, i

potser hauríem de començar a explicar la història des de la mirada d'aquestes dues dones.

Passa el mateix, per exemple, amb la qüestió de l'aniversari del comiat de les Brigades Internacionals. Jo visc al districte d'Horta-Guinardó, i allí hi ha un monument d'homenatge a les Brigades Internacionals. És un gran monument que representa un tors d'un guerrer, com si dins la resistència al feixisme i tot allò que va significar la Guerra Civil només hi hagués hagut «guerrers heroics» i no dones, que també hi van participar i que van venir d'uns altres països, com ara Tina Modotti, que és una artista reconeguda fa molt poc internacionalment, i que, com moltes altres dones, van venir, van treballar, van col·laborar i van participar en la resistència davant el feixisme. I dones que eren aquí i que van continuar reproduint vida, mantenint els soldats que eren al front, reproduint vida a moltes ciutats, com ara Madrid, Barcelona, o a Andalusia, que va ser bombardejada i va ser un dels primers llocs on va triomfar l'alçament militar. De totes les dones que van matar, de mestres que van quedar tirades a les carreteres, i que són anònimes, no en sabem res. En canvi, si es parla dels morts, dels anònims, dels batallons que van venir, sempre sembla que va haver-hi herois homes; jo no els trec cap mèrit, però cal fer justícia amb aquesta altra meitat del món que està formada per dones.

Pel que fa a la qüestió de l'art, el feminisme ha donat visibilitat a tota una sèrie de dones que han fet art a través de la història i que encara en continuen fent. Per exemple, quan tu ensenyes l'art rupestre, els dibuixos que hi ha a les caveres, a les làmines dels llibres de text que els reproduïen, i on indefectiblement apareix un personatge dibuixant a l'interior d'una cova, aquest personatge sempre és un home... Com saben si era un home o una dona el qui feia aquells dibuixos? No se sap... Al llarg de tota la història hi ha hagut dones importantíssimes dins l'art que s'han anat enfosquant a mesura que el temps va passant, perquè als museus —tal com ho denuncien les Guerrilla Girls— les dones, per fer-se visibles, han d'estar despullades. Les dones artistes als museus estan representades mínimament.

Jo estic segura que als soterranis del MNAC hi ha una col·lecció immensa d'artistes d'època modernista. Luisa Vidal, per exemple, era molt interessant i molt bona, i tot just ara s'està descobrint; tant és així que molta part de la seva obra s'atribuïa a Ramón Casas, tot i ser d'ella. I crec que precisament, pel que fa a l'art fet per dones, des del feminisme s'ha ajudat a la visibilització de totes aquestes dones que injustament han romàs en l'ombra.

Justament he estat llegint un article de la revista de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, que ha sortit ara, en què es parla de Simone Kahn, la primera companya d'André Breton. He llegit força sobre el surrealisme, l'he treballat força, i sempre m'ha cridat l'atenció Simone Kahn, perquè se la veu en una foto, molt coneguda, en què hi ha tot el grup surrealista al seu voltant; una noia molt jove i guapa, i tot el grup surrealista són homes i ella és l'única dona. En aquest article, el de la revista de l'Ateneu, s'hi recorda i hi apareix tota una bibliografia de Simone Kahn com a militant activista i trotskista; són tota una sèrie d'articles que té publicats i que mai no surten a la llum o que no s'esmenten en les històries tradicionals del surrealisme. Sembla talment com si Simone Kahn morís quan se'n va amb algun dels seus amors, així un darrere l'altre, i ella es va eclipsant. Però continuava

treballant sent una militant —i també una creadora—. És una de les que ve a Espanya amb el seu company, on funden revistes relacionades amb la Quarta Internacional. Té tot un seguit d'articles que tinc ganes de poder llegir, dels quals tinc notícia precisament gràcies a aquest article d'un company, el qual anomeno company perquè demostra una sensibilitat especial quan treu a la llum la bibliografia d'aquesta dona.

Te'n podria donar molts més exemples: la mateixa Claude Cahun, una altra surrealista amb una obra interessantíssima que ara es reivindica molt. Tanmateix, se'n sap molt poc, de la seva actuació política, de la seva definició i de la seva resistència al feixisme; de com manifesta el seu malestar davant l'ocupació nazi (en aquest cas, a l'illa de Jersey, on vivia amb la seva companya Suzanne Malherbe, que també és una altra artista); i de com es fan ressò d'aquesta revolta, d'aquesta ràbia per l'ocupació nazi. Una resistència a través de l'art, en què es juguen la vida, perquè les condemnen a mort a totes dues, i se salven perquè tot just s'acaba la guerra. Però tota aquesta etapa de Claude Cahun és força invisibilitzada. Com també s'invisibilitza un altre aspecte de l'art, que és el compromís polític dels artistes, siguin homes o siguin dones, i si és dona encara més.

Amb relació a aquesta última idea, una de les preguntes que volíem fer-te és que, quan estem parlant d'un art polític, compromès, i aquest art s'insereix en una institució, hi ha diverses veus que diuen que l'art polític es desactiva quan entra dins d'un d'aquests marcs institucionalitzats; i uns altres diuen que es poden obrir bretxes dins aquests marcs. Quin és el teu parer? L'art polític és absorbit, és neutralitzat per la institució o pot ser efectiu?

Darrerament estic pensant força en tot això. A mi em sembla que hi ha espais que tenen un programa molt interessant i que intenten trencar amb aquesta barrera. Aquí mateix, al Santa Mònica, hi va haver una exposició, «Sents la violència?», i sé que hi va venir moltíssima gent que normalment no va a veure exposicions.

Em va semblar interessantíssima perquè justament demana la participació d'aquests grups que manifesten el malestar compromentent-se políticament. I a través d'un treball de creativitat, aquí eren representats tots els moviments més crítics i que han intentat alçar la veu davant les injustícies que han tingut lloc en aquesta ciutat, com ara el cas 4F —retratat en el documental *Ciutat morta*—, o tota la depredació que s'està duent a terme a través de convertir la ciutat en un espai d'inversió de fons immobiliaris d'arreu del món, i que encareix la possibilitat de vida dels ciutadans perquè els deixa sense espai per viure. Això de «No tindràs una casa en la teva puta vida» ja és una realitat, perquè les cases ja no són més espais on la gent pot fer la seva vida, sinó productes financers. Aquests discursos que porten al carrer grups com ara Fem Plaça per la reocupació dels espais dins la ciutat també estaven representats en aquesta exposició del Santa Mònica, en què va participar aquesta gent activista i artistes que van col·laborar amb ells.

La qüestió és saber què cal fer perquè entri més gent als espais culturals, com es poden obrir aquests espais al carrer. Crec que aquesta és la qüestió, que la gent no tingui por d'entrar-hi, perquè hi ha com una mena de respecte a la cultura, tot i que més que no pas respecte és por d'avorrir-se, sobretot. Penso que cal saber què s'ha

de fer amb aquestes noves generacions que necessiten tants estímuls constantment per no avorrir-se, que estan enganxats a una pantalla a la qual els arriba informació a dojo, perquè no tinguin la sensació que l'espai cultural és un espai d'avorriment. Jo crec que una manera de fer-ho és que l'espai cultural vagi cap als barris o cap als llocs on aquesta gent es reuneix. Per exemple, fer una exposició o una intervenció allí on es reuneixen els nois i les noies de l'extraradi de Barcelona, a la vorera de la botiga d'Apple, per exemple.

I també, d'altra banda, penso que als instituts s'hauria de treballar de manera més activa la qüestió de l'art com a eina per obrir-se al pensament crític, que és el que avui dia se'ns està furtant i al qual és molt difícil d'accedir per a una generació que s'ha criat dins una societat per a la qual l'ésser és tenir; una societat de comprar compulsivament... i, si no tens diners, els has d'aconseguir d'alguna manera per gastar-te'ls en aquest tenir alguna cosa. És una societat bulímica.

Què és l'art? És la possibilitat de simbolitzar el malestar o els teus sentiments a través d'unes determinades eines. Això que et dona l'art. I és importantíssim per crear en aquest procés un pensament crític. I no tan sols això, sinó que en aquest procés l'art t'ofereix la possibilitat de socialitzar-te. És a dir, de sortir de l'ou on et pot tancar aquest desig compulsiu de consum i també de la idea que no hi ha res a fer, que aquest món en què vivim és un desastre, i ja no es pot fer res amb els que són aquí...

El 15M ens ha donat la consciència que junts podem fer coses. Malgrat el fet que molts dels impulsos del 15M s'han anat dissolent, cosa que sembla normal, s'han creat espais que continuen pervivint amb aquest ideal, espais de col·laboració, de creació, de sentiments que no tot és comprar, sinó que sentir-nos junts creant alguna cosa ens ofereix una altra manera de percebre la vida, ens fa més feliços.

L'art també és una manera d'aprendre a mirar, de mirar coses que fins a un determinat moment ens resultaven invisibles. Així com el feminisme visibilitza la meitat de la població, l'art també ajuda a visibilitzar ombres, taques, objectes, formes... Tot això que conforma el que ens envolta, en percebre-ho i estetitzar-ho, ens dona un cert goig en el viure i a l'hora de poder compartir-ho amb unes altres persones; això ja és el sùmmum del bon viure. Parlo del bon viure com una de les qüestions que s'estan tractant ara i que també forma part d'aquesta ètica del feminisme, que hem d'elaborar per oposar-nos a aquest capitalisme carronyaire en què estem sumits. Una nova ètica.

Només amb una nova ètica del viure entre nosaltres podrem tenir eines fortes per enfrontar-nos a aquest procés tremend en què ens intenten submergir. Hi ha molts exemples de tot això, com ara l'Àgora Juan Andrés Benítez, aquí al Raval. Aquest exemple de convivència de crear a partir d'un fet tan terrible com va ser l'assassinat d'un veí per les puntades de peu dels Mossos d'Esquadra, a partir d'una injustícia tan tremenda, els veïns poden donar una resposta que té molt a veure amb aquest sentit de fer coses tots junts i de resistir.